

Світлана Рой

ЗВ'ЯЗКИ М.Н. ШУСТА З ВИЗНАЧНИМИ ДІЯЧАМИ КУЛЬТУРИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ II пол. XX ст.

DOI: 10.5281/zenodo.6767562

© С. Рой, 2022. CC BY 4.0

Мета роботи: представити результати дослідження матеріалів із архівного фонду М.Н. Шуста, що зберігається у Ніжинському краєзнавчому музеї ім. І. Спаського. **Завдання роботи:** окреслити коло ділових, наукових, та культурних взаємин Миколи Наумовича Шуста, та їх роль у культурному процесі м. Ніжина, у II пол. XX ст. **Актуалізація питання** полягає в необхідності вивчення досвіду збереження культурних традицій минулими поколіннями. Використані **методи:** просопографічний, хронологічний та статистичний для опрацювання представлених у статті джерел. **Новизна роботи** полягає в тому, що в науковий обіг введено нові біографічні матеріали, та встановлено коло творчих, ділових і особистих зв'язків відомого українського письменника, педагога, громадського діяча – Миколи Наумовича Шуста. **Висновки.** В статті окреслено коло ділових, наукових та культурних зв'язків із провідними діячами України, які М. Шуст, будучи письменником, педагогом та громадським діячем, підтримував до кінця життя. Також охарактеризована їхня роль у культурному процесі та громадському житті Ніжина кін. XX ст. Однією з найбільш інформативних груп джерел, що стосуються цієї тематики, є листування.

Ключові слова: М.Н. Шуст, НКМ ім. І. Спаського, листування, біографія, історичне джерело, фондово-архівне зібрання.

Вивчення життєвого та творчого шляху М.Н. Шуста розпочалося в 1990-х рр. Цій темі присвятили свої праці відомий ніжинський історик та краєзнавець В.М. Ємельянов, який підтримував із Миколою Шустом добрі ділові та дружні взаємини, дослідники І.П. Рудик, В.І. Миколаєнко, знаний чернігівський поет і літературний критик С.П. Реп'ях та інші. Проте листування Миколи Наумовича, коло його робочих, творчих і особистих зв'язків стало об'єктом окремого дослідження вперше: основну базу попередніх досліджень складала переважно твори М.Н. Шуста та лише деякі з документів, що зберігаються у фондосховищах Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Спаського.

Варто зазначити, що особисті документи, фотографії та листи були передані Миколою Наумовичем до Ніжинського краєзнавчого музею в 2007 р., незадовго до його смерті. Вони є цінним історичним джерелом, що містить маловідомі біографічні відомості та допомагає окреслити коло культурних зв'язків відомого ніжинського письменника та громадського діяча. Свідченням цього є листи до багатьох діячів науки й культури, фотографії та спогади про нього, які зберігаються у фондах музею.

Микола Наумович Шуст народився 15 серпня 1916 р. в с. Припутні Ічнянського повіту в родині хліборобів. Вищу освіту здобув у Ніжинському педагогічному інституті ім. М.В. Гоголя, який закінчив у 1939 р.

У 1941 р. М.Н. Шуст стає учасником ніжинської підпільної організації, яку очолював Я.П. Батюк; після її викриття в 1943 р. був одним із небагатьох «батюківців», кому вдалося вижити. Протягом 1944–1945 рр. служив у лавах Червоної армії за межами Радянського Союзу¹.

17 листопада 1998 р. Микола Шуст стає членом Спілки письменників України. До його літературного здобутку увійшли драми «Подвиг у п'їтмі» (у співавторстві з О.П. Лубенським, 1971 р.), «П'їтмі не підвладні» (1983 р.), «У Ніжині над Остром» (1995 р.) та ін. Усі вони зображують жхїття Другої світової війни та діяльність підпільної організації під керівництвом Я.П. Батюка, яка діяла в Ніжині в 1941–1943 рр., а також голодомор і репресії 1930-х рр. Письменницькою та публіцистичною діяльністю він займався до кінця життя².

¹ Ємельянов В.М. Микола Наумович Шуст. Ніжинська старовина: Науковий історико-культурологічний збірник. 2007. Вип. 3(6). С. 184.

² Письменники Чернігівщини. Довідник / Упор.: Н.Ф. Гонза; авт. вступ. сл. і біографічних довідок: С.П. Реп'ях. Чернігів: Вид. Чернігівської ОУНБ ім. В. Короленка. 2001. С. 45–46.

Доля дала шанс Миколі Шусту проявити сповна й педагогічний талант, адже 30 років свого життя він віддав вихованню майбутніх поколінь. У 1970 р. був нагороджений знаком «Відмінник народної освіти УРСР». Педагогічну діяльність припинив 1976 р. у зв'язку з виходом на пенсію за вислугою років. У школах Ніжина та Ніжинського району працював вчителем української мови та літератури, а також на адміністративних посадах: завучем та директором.

Микола Наумович Шуст помер 26 січня 2007 р. в м. Ніжині у віці 90 років.

М.Н. Шуст підтримував зв'язки з провідними українськими письменниками II пол. ХХ ст., а також із педагогами Ніжина, Ніжинщини та інших регіонів Чернігівщини, що підтверджує листування М. Шуста як письменника, педагога та культурного діяча, яке можна поділити на творче, службове та особисте.

Зазначимо, що творче листування було пов'язане переважно з письменницькою діяльністю Миколи Наумовича, адже він писав до провідних редакцій України з приводу видання своїх творів.

У фондах НКМ ім. І.Г. Спаського зберігається лист М.Н. Шуста, адресований директору «Політвидав України» І.М. Бручаку з проханням надрукувати авторську сповідь «Війна без досвіду»³. До архівно-фондового зібрання М.Н. Шуста увійшов ще один лист, від 09.12.1983 р., – до директора студії «Укртелефільм» Л.П. Мужука⁴, у якому йдеться про фільм, присвячений підпільній організації Я.П. Батюка.

Письменнику та партійному діячу Олексію Федоровичу Федорову М.Н. Шуст надіслав лист зі списком підпільників, які згадувалися в книжці «Пітьмі не підвладні». Микола Наумович надихнув О. Ф. Федорова на написання твору «Остання зима»⁵.

Він також активно підтримував зв'язки з Є. Шатровим, який, за допомогою Миколи Наумовича, збирав матеріали про викриття «батьківського» підпілля в м. Ніжині, що увійшли до документальної повісті Є. Шатрова «Подвиг у п'яті» (1966 р.). Після смерті Євгена Петровича М.Н. Шуст продовжив його місію, розкриваючи у своїх творах сторінки з історії антифашистського руху на Ніжинщині⁶.

Про значний творчий спадок М.Н. Шуста як талановитого скульптора дізнаємося зі списку його мистецьких робіт, переданих культурним установам Ніжина; список був відправлений автором для ознайомлення Голові Ніжинського Виконкому народних депутатів А.П. Романченку⁷.

Про активну педагогічну діяльність М.Н. Шуста свідчить ділова переписка з представниками педагогічної спільноти Ніжина та Ніжинського району. Від самого початку своєї кар'єри він опікувався заочною школою, відкритою в м. Ніжині в 1962 р., про що дізнаємося з його листування з Петром Овсійовичем Радченком – головним інспектором міськвн⁸. У 1985 р. директор школи № 7 Т. Терещенко запросив М.Н. Шуста на святкування її 100-річного ювілею⁹. Вчителька історії школи № 6 м. Чернігова Марія Давидівна Лапко у 1983 р. адресувала йому лист із вдячністю за повість «Пітьмі не підвладні», звертаючи увагу на її дидактичну цінність¹⁰. Підтримував М.Н. Шуст також зв'язки зі своїм колишнім одногрупником Д.М. Брилінським, листи від якого зберігаються у фондах НКМ ім. І. Спаського. До речі, Дмитро Михайлович також був педагогом. Він започаткував літературне краєзнавство в Україні та був популяризатором рідного йому Поділля¹¹.

Теплі приятельські відносини у Миколи Наумовича склалися з професором Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя Віктором Івановичем Тищенком, також колишнім учасником підпільної організації Я.П. Батюка. У фондах Ніжинського краєзнавчого музею зберігається лист вдови Віктора Івановича до М.Н. Шуста, у якому вона сповіщає про смерть свого чоловіка¹².

³ Лист від 12.02.1975 р., адресований директору видавництва «Політвидав України» Бручаку І.М. з проханням надрукувати повість «Війна без досвіду».

⁴ Лист від 09.12.1983 р., адресований директору студії «Укртелефільм» Мужуку Л.П.

⁵ Лист без конверта, адресований О.Ф. Федорову, зі списком підпільників, які згадувалися у книзі «Пітьмі не підвладні». [1970-ті–1980-ті рр.]

⁶ Лист, адресований М.Н. Шусту дружиною його колишнього однокурсника Тищенка Віктора Івановича. [1988 р.]

⁷ Послання Голові Ніжинського виконкому народних депутатів А.П. Романченку від М.Н. Шуста з переліком його скульптурних та художніх робіт, переданих культурним установам Ніжина. [1980-ті рр.]

⁸ Лист до Петра Овсійовича Радченка (головного інспектора Горону). Виконаний простим олівцем. [1960-ті–1970-ті рр.]

⁹ Лист із запрошенням М.Н. Шуста на святкування 100-річчя школи № 7 м. Ніжина. Підписаний директором Т. Терещенком. [1984 р.]

¹⁰ Лист Марини Давидівни Лапко, вчительки школи № 6 м. Чернігова. 12 вересня 1983 р.

¹¹ Лист без конверта, від Д.М. Брилінського. 16.01.1990 р.; Лист без конверта, від Д.М. Брилінського. 31.05.1989 р.

¹² Лист, адресований М.Н. Шусту дружиною його колишнього однокурсника Тищенка Віктора Івановича. [1988 р.]

Про участь Миколи Шуста в підпільній організації Я.П. Батюка В.І. Тищенко згадував так: «...не встигали записувати зведення Радінформбюро. Допомогала феноменальна пам'ять Якова. Він точно відтворював почуте. Листівки вимагали великої кількості паперу, який на той час був великим дефіцитом. Спочатку вони писалися від руки, при цьому ми прагнули змінити свій почерк. Потім Женя стала їх друкувати на машинці, але листівок завжди було мало, і Яків дуже уважно стежив за їх розповсюдженням. У нас у кожного була для цього своя дільниця. Яків строго вимагав, щоб ми їх розклеювали, а не розкидали... Особливо відважно цим займався Микола Шуст. У нього був велосипед, на якому він гасав із листівками по всьому місту, розклеював їх у центрі міста, навіть на будівлях управи і поліції»¹³.

Варто зазначити, що саме В. Тищенко познайомив М. Шуста з Я.П. Батюком. Віктор Іванович у той час був завідувачем курсів німецької мови. Після їх зустрічі Миколу Наумовича офіційно працевлаштували канатником в артілі для незрячих, якою керував Я.П. Батюк. Невдовзі після знайомства з ним М. Шуст стає учасником підпільної партизанської організації у 1941 р.¹⁴

Микола Наумович приятелював із письменницею Ольгою Нилівною Мак та її чоловіком Вадимом Олександровичем Дорошенком, відомим мовознавцем, якого було репресовано у 1938 та 1941 рр. У фондах Ніжинського краєзнавчого музею зберігається лист М.Н. Шуста до Ольги Нилівни, у якому згадується про арешт Вадима Олександровича, який у той час був викладачем старослов'янської мови на курсі, де навчався Микола Шуст. У листі також зазначалося, що 30 грудня 1995 р. товариство «Просвіта» при Ніжинському державному педагогічному інституті ім. М.В. Гоголя, учасником якого був і Микола Наумович, висунуло кандидатуру письменниці-емігрантки Ольги Мак на здобуття літературної премії імені Лесі Українки за повість «Каміння під россою»¹⁵.

Відомо, що М.Н. Шуст підтримував зв'язки з викладачами Ніжинського інституту Іваном Петровичем Костенком, Іваном Даниловичем Диким, Миколою Пилиповичем Сайком. І.П. Костенко, як і Микола Наумович, активно працював в Українському товаристві охорони пам'яток історії та культури – його осередку в м. Ніжині (упродовж 1970–1975 рр. був заступником голови міського товариства).

З І.П. Костенком М.Н. Шуст познайомився на початку 1952 р., цьому сприяло написання статті «Ніжинська підпільна комсомольська партійна організація в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1943 рр.». Для її підготовки були використані спогади М.Н. Шуста про участь у підпільній організації Я.П. Батюка¹⁶.

Із Віктором Миколайовичем Ємельяновим – істориком, краєзнавцем, дослідником антифашистського руху на Ніжинщині, співробітником Ніжинського краєзнавчого музею, – познайомив Миколу Наумовича І. Костенко у 1987 р. Вони підтримували дружні та ділові стосунки, його спогади В.М. Ємельянов завжди брав до своїх розвідок, присвячених ніжинській підпільній організації.

У своїх спогадах Віктор Миколайович вказує на те, що Микола Наумович підтримував політику «Народного Руху України» та був активним ініціатором переходу церкви Святої Покрови у м. Ніжині під юрисдикцію УПЦ Київського патріархату, що було сміливим кроком на поч. 1990-х рр.¹⁷

Микола Наумович підтримував добрі відносини з відомими науковцями братами Олексієм і Владиславом Суярками: перший був доктором історичних наук, викладачем Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка, інший – кандидатом філософських наук, викладачем політекономії Ніжинського державного інституту ім. М.В. Гоголя¹⁸.

У статті про антифашистський рух опору в Ніжині В.М. Ємельянов вказує на те, що мати братів Суяркових, Марія Суярко, була учасницею підпільної організації Батюка: «Я з матюком був арештований 21 липня 1943 р. Маму сильно били на допитах, разом із Женею Батюком. Я сидів у одній камері з Батюком. Він учив мене, як триматися на допитах, щоб не згубити матір. Ми всі разом переживали ці допити, катування і всі схилилися перед його мужністю. І зараз ми всі схилиємо, як і тоді, свої голови перед його благородст-

¹³ Ємельянов В.М. Микола Наумович Шуст... С. 184.

¹⁴ Ємельянов В.М. Антифашистський рух опору в Ніжині. *Ніжинська старовина*. Ніжинознавчі студії № 4: Ніжин окупаційної доби (до 65-річчя звільнення міста від нацистів). Пам'яткознавство північного регіону України № 1: Історико-культурологічний зб. Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПК, 2007. Вип. 4–5 (7–8). С. 39.

¹⁵ Лист до Ольги Нилівни Мак, надрукований М.Н. Шустом. 1996 р.

¹⁶ Страшко Є. Костенко Іван Петрович (замість некрологу). *Ніжинська старовина*. 2011. Вип. 11. С. 188.

¹⁷ Ємельянов В.М. Мои встречи и беседы с Н.Н. Шустом. Машинопис. 2021.

¹⁸ Цюпа І. Від юнкора – до професора. *Демократична Україна*. 2001. 21 грудня. № 122. С. 6.

вом і мужністю», – цитує дослідник спогади В. Суярка¹⁹. Владиславу Суярку і його матері, як і Миколі Наумовичу, дивом вдалося уникнути смерті.

Не полишав М.Н. Шуст громадсько-культурну діяльність і на пенсії, про що свідчить його участь у Товаристві охорони пам'яток культури та історії.

У фондах НКМ ім. І. Спаського зберігається його лист, адресований Петру Петровичу Толочку як Голові Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Він стосувався відбудови Христо-Воздвиженської церкви та передачі їй дзвону, яку здійснив директор Ніжинського краєзнавчого музею А.К. Єсін у 1989 р.²⁰ За допомогою М.Н. Шуста відбулася реконструкція ще однієї визначної пам'ятки архітектури м. Ніжина – храму Святої Покрови, який був повністю відбудований 2001 р. М.Н. Шусту було надіслано запрошення на відкриття церкви після реконструкції²¹.

Отже, зазначимо, що М.Н. Шуст підтримував тісні стосунки з представниками культури, освіти та науки України. Свідченням цього є листування, фотографії та гармонійне поєднання педагогічного, письменницького талантів і активна громадська позиція М.Н. Шуста як борця за розвиток української культури. Особисті зв'язки, які Микола Наумович підтримував із односельцями та військовими побратимами, розкривають його активну суспільно-громадську діяльність.

References

Репyah, S.P., Gonza, N.F. (2001). Pysmennyky Chernihivshchyny. Dovidnyk [Writers of Chernihiv region. Directory]. Chernihiv. Ukraine.

Strashko, E.M. (2011). Kostenko Ivan Petrovych (zamiest nekrolohu) [Kostenko Ivan Petrovich (instead of the obituary)]. *Nizhynska starovna. Tsentр pam'atkoznavstva NAN Ukrainy ta UTOPIK – Nizhyn antiquity. Center of monument studies of NAS of Ukraine and UTOPIK*. Is. 11. P. 185–190.

Tsyura, I. (2001). Vid yunkora – do profesora [From a cadet to a professor]. *Demokratychna ukrayina – Democratic Ukraine*. 21 of December. № 122. P. 4.

Yemelyanov, V.M. (2007). Antynatsytskyi rukh oporu v Nizhyni [Anti-Nazi resistance movement in Nizhyn]. *Nizhynska starovyna – Nizhyn antiquity*. Is. 4–5 (7–8). P. 27–47.

Yemelvanov, V.M. (2007). Mykola Naumovych Shust [Mykola Naumovych Shust]. *Nizhynska starovyna: Naukovyy istorvko-kulturolohichnyy zbirnyk – Nizhyn Antiquity: Scientific historical and cultural collection*. Iss. 3 (6). P. 184.

Yemelyanov, V.M. (2021). Moy vstrechy y besedy s N.N. Shustom. Mashynopys [My quarrels and conversations with M.N. Shust. Typescript]. 4 p.

Рой Світлана Вікторівна – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу фондів Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Спаського.

Roy Svitlana V. – candidate of Historical Sciences, Research Fellow, Department of Funds of I. Spassky Nizhyn Museum of Local Lore.

E-mail: roy.lana2004@gmail.com

COMMUNICATIONS OF M.N. SHUST WITH SIGNIFICANT ACTIVITIES OF CULTURE AND SCIENCE OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF XX ST.

The purpose of the publication: to present the results of research materials from the archives of M.N. Shust, stored in the I. Spassk. Nizhyn Museum of Local Lore. **The tasks of the work:** to outline the range of business, scientific and cultural relations of Mykola Naumovych Shust, and it's role in the cultural process of Nizhyn in the sec. half of XX c. **The actualization of the issue** is the need to study the experience of preserving cultural traditions by past generations. **Prosopographic, chronological and statistical methods are used in the elaboration of the sources presented in the article.** **The novelty of the work** is that new biographical materials have been introduced into scientific circulation and the range of creative, business and personal connections of the famous Ukrainian writer, teacher, public figure - Mykola Naumovych has been established. **Shusta. Conclusions.** The article defines the range of business, scientific and cultural ties with leading figures of science and culture of Ukraine that M. Shust, as a writer, teacher and public figure, maintained until the end of his life. Also, studied their role in the cultural process and public life of Nizhyn in the end of XX c. One of the most informative groups of sources on this topic is the correspondence, the content of which reflects the main essence of the relationship of Mykola Naumovych, with leading figures of culture and science of Ukraine.

Key words: M.N. Shust, I. Spassky Nizhyn Museum of Local Lore, correspondence, biography, historical source, fund-archival collection.

¹⁹ Ємельянов В.М. Антинацистський рух... С. 41.

²⁰ Лист до П.П. Толочка, написаний Миколою Наумовичем як членом товариства пам'яток історії та культури. [Кін. 1980-х – поч. 1990-х рр.].

²¹ Запрошення на відкриття храму Святої Покрови в м. Ніжині, адресоване М.Н. Шусту. Виконане на листівці «3 8 березня», що прикрашена гілкою рожевого суцвіття, на якій сидить снігур. [2001 р.].

Дата подання: 20 січня.2022 р.

Дата затвердження до друку: 30 січня 2022 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Рой, С. Зв'язки М.Н. Шуста з визначними діячами культури та науки України II пол. XX ст. *Сіверянський літопис*. 2022. № 1. С. 170–174. DOI: 10.5281/zenodo.6767562.

Цитування за стандартом APA

Roy, S. (2022). Zviazky M.N. Shusta z vyznachnymy diiachamy kultury ta nauky Ukrainy II pol. XX st. [Communications of M.N. Shust with significant activities of culture and science of Ukraine in the second half of XX c.]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2022, 1, P.170–174. DOI: 10.5281/zenodo.6767562.

